ЗМІСТ

Історія міжнародного права

Подивитись анотацію та купити на **jurkniga.ua**

Анотація

Це видання є першим в Україні підручником з історії міжнародного права для вищих навчальних закладів.

У підручнику проаналізовано історію міжнародного права як галузь його теорії, показано різні підходи до його історичної періодизації, розкрито механізм і закономірності виникнення та становлення цього права. Показано особливості становлення його системи в докласичний і класичний періоди, регіональні особливості історичного розвитку цього права. Розкрито основні тенденції сучасного міжнародного права.

Для студентів, аспірантів та викладачів юридичних вузів і факультетів, зокрема спеціальностей «Міжнародне право», «Міжнародні відносини».

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ,
МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ

О. В. Буткевич

ІСТОРІЯ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА

Підручник

Затверджено Міністерством освіти
і науки України як підручник
для студентів вищих навчальних закладів

Київ-2019

УДК 340.15:341
ББК 67.91
Б93

Копіювання, сканування, запис на електронні носії і тому подібне, будь-якої частини підручника без дозволу видавництва заборонено

Рецензенти:
В. Н. Денисов — доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України, завідувач відділу міжнародного права та порівняльного правознавства Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України;
Л. Д. Тимченко — доктор юридичних наук, професор, професор кафедри міжнародного права Національного університету Державної податкової служби України, начальник відділу вивчення міжнародного досвіду у сфері оподаткування Науково-дослідного центру з проблем оподаткування Національного університету ДПС України

Рекомендовано до друку Вченою радою Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка (протокол № 2 від 25 вересня 2012 року).

Рекомендовано до друку Вченою радою Київського університету права НАН України (протокол № 9 від 26 квітня 2013 року)

Затверджено Міністерством освіти і науки України як підручник для студентів вищих навчальних закладів (Лист №1/11-8268 від 15.05.2013 р.)

Б93 **Буткевич О. В.** Історія міжнародного права: підручник. — К.: Видавництво Ліра-К, 2019. — 416 с.
ISBN 978-966-2609-51-6

Це видання є першим в Україні підручником з історії міжнародного права для вищих навчальних закладів. У підручнику проаналізовано історію міжнародного права як галузь його теорії, показано різні підходи до його історичної періодизації, розкрито механізм і закономірності виникнення та становлення цього права. Показано особливості становлення і розвитку норм, інститутів та принципів міжнародного права, формування та особливості його системи в докласичний і класичний періоди, регіональні особливості історичного розвитку цього права. Розкрито основні тенденції сучасного міжнародного права.

Для студентів, аспірантів та викладачів юридичних вузів і факультетів, зокрема спеціальностей «Міжнародне право», «Міжнародні відносини».

ББК 340.15:341
УДК 67.91

ISBN 978-966-2609-51-6

© Буткевич О. В., 2013
© «Видавництво Ліра-К», 2013

ЗМІСТ

Вступ 5

Розділ I. ТЕОРІЯ ІСТОРІЇ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА 10
1.1. Історія міжнародного права як галузь теорії та навчальна дисципліна 10
1.2. Розвиток науки «Історія міжнародного права» 21
1.3. Історичні періодизації міжнародного права 35

Розділ II. ВИНИКНЕННЯ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА 56
2.1. Теорії виникнення міжнародного права 56
2.2. Передумови походження міжнародного права 76
2.3. Механізм і особливості виникнення міжнародного права . . . 90

Розділ III. ДОКЛАСИЧНЕ МІЖНАРОДНЕ ПРАВО 111

3. МІЖНАРОДНЕ ПРАВО СТАРОДАВНЬОГО ПЕРІОДУ 111

3.1. Особливості стародавнього міжнародного права 111
3.2. Формування та характерні риси основних елементів і компонентів стародавнього міжнародного права 126
3.3. Особливості інститутів міжнародного права в стародавній період 145

4. МІЖНАРОДНЕ ПРАВО СЕРЕДНЬОВІЧНОГО ПЕРІОДУ . . 177

4.1. Трансформація стародавнього міжнародного права в середньовічне 177
4.2. Особливості міжнародного права середньовічного періоду 193
4.3. Характерні риси інститутів середньовічного міжнародного права 205
4.4. Механізм формування системи міжнародного права в середньовічний період 228

Розділ IV. КЛАСИЧНЕ МІЖНАРОДНЕ ПРАВО 258

5. ВЕСТФАЛЬСЬКА СИСТЕМА МІЖНАРОДНОГО ПРАВА . 258

5.1. Поняття й характерні риси вестфальської системи міжнародного права 258

5.2. Особливості інститутів, галузей та системи класичного міжнародного права 277

6. ПОЗИТИВІСТСЬКЕ МІЖНАРОДНЕ ПРАВО кінця XVIII – початку XX століть 306

6.1. Основні тенденції в класичному міжнародному праві кінця XVIII – початку XX століть 306

Розділ V. МІЖНАРОДНЕ ПРАВО XX – початку XXI століть 331

7. МІЖНАРОДНЕ ПРАВО XX ст. 331

7.1. Особливості системи міжнародного права XX ст. 331

7.2. Поняття й особливості системи міжнародного права ООН . 347

7.3. Процес кодифікації і прогресивного розвитку міжнародного права 357

8. СУЧАСНЕ МІЖНАРОДНЕ ПРАВО 364

8.1. Поняття «сучасне міжнародне право», «універсальне міжнародне право», «міжнародне право періоду глобалізації» 364

8.2. Тенденції сучасного міжнародного права 373

Питання для самоконтролю 391

Література 394

Предметний покажчик 398

Іменний покажчик 407

ВСТУП

Кінець XX — початок XXI ст. в практиці та теорії міжнародного права позначився якісною зміною орієнтирів унаслідок відповідних трансформацій у міжнародних відносинах, окремі явища поставили нові запитання щодо функцій міжнародного права, його ефективності. До таких явищ належать розпад соціалістичної системи і поява нових суб'єктів міжнародного права (у кількісному, та якісному сенсі), зміна предмета цього права (до того воно функціонувало в умовах двополярної системи), лібералізація світових економічних відносин, процес глобалізації (у міжнародно-правовій сфері нерідко поєднувався з процесами зростаючого регіоналізму), реформування універсальних інституційних систем та регіональних систем безпеки тощо.

Усе це призвело до почастішання сумнівів щодо ефективності міжнародного права. Втім історія цього права показує, що подібні закиди ненові: вони ставилися завжди, коли в міжнародному суспільстві наставала та чи інша криза (лише протягом XX ст. міжнародне право піддавали критиці після Першої та Другої світових війн, через низьку ефективність діяльності Ліги Націй та ООН, внаслідок «холодної війни» тощо). Історія розвитку цього права показує, що тут можна говорити про неефективність чи застарілість окремих механізмів регулювання (переважно інституційних), а не системи в цілому.

За висловом видатного англійського професора міжнародного права (походженням з України) Х. Лаутерпахта, не враховуючи «специфічного характеру міжнародного права та правового регулювання в міжнародному суспільстві, … деякі вчені заперечують існування міжнародного права. … Інша група вчених, не заперечуючи обов'язкової сили міжнародного права, … стверджує, що це право недосконале»[1]. Вирішенням проблеми, на думку цього класика, міг

[1] *Lauterpacht H.* The Function of Law in the International Community. Oxford. At the Clarendon Press, 1933. — P. 399 – 438.

би стати аналіз причин, що приводять до появи міжнародного права, та вивчення історичних умов, в яких воно розвивалося. Адже в цих процесах проявляються сутнісні характеристики міжнародного права, що дає змогу з'ясувати його сучасний стан та перспективи розвитку.

Історія міжнародного права — молода галузь цієї науки. Вчені, які торкалися її дослідження, доходили висновку, що «вивчення історії міжнародного права дає можливість поставити запитання і відповісти на нього: що таке міжнародне право? Питання «Коли міжнародне право зародилося і як воно розвивалося?» не може бути відділене від самої сутності міжнародного права» (Онума Ясуакі)[1]; «Без знання історії міжнародного права неможливо зрозуміти і сучасної епохи з усією її складністю і динамізмом, з її надзвичайною різнобарвністю» (Ю. Баскін, Д. Фельдман)[2]; «якщо ми хочемо зрозуміти сутність міжнародного права, ми не повинні це робити у відриві від історичного контексту» (В. Кузнєцов)[3] та ін.

Історія розвитку міжнародного права не була досліджена недостатньо. «Тривалий період історію права народів нехтували історики права та спрощували і перекручували юристи-міжнародники. Юристи-міжнародники, як і історики права, доходили загального визнання, що історія права народів стає такою лише з появою сучасної суверенної держави»[4].

Не буде перебільшенням стверджувати, що саме міжнародне право було в основі прогресивних здобутків людства: ідеї захисту прав людини, учасників збройних конфліктів і цивільного населення під час війни; відмови від етноцентризму; рівності всіх народів та сприйняття досягнень усіх цивілізацій світу, інших принципів та уявлень, що лише згодом почали запозичуватися законодавствами держав. Аналіз появи і становлення загальних принципів міжнаро-

---

[1] *Onuma Yasuaki*. When was the Law of International Society Born? — An Inquiry of the History of International Law from an Intercivilizational Perspective // Journal of the History of International Law. July 2000, Volume 2, Number 1. Kluwer Law International 2000. Printed in Netherlands. — P. 2.

[2] *Баскин Ю.Я., Фельдман Д.И.* История международного права. — М.: Междунар. отношения, 1990. — С. 3.

[3] *Кузнецов В.И.* Очерк становления и развития международного права. Вклад России: ошибки и достижения // Международное право / Отв. ред. В.И. Кузнецов. М.: Юристъ, 2001. — С. 11.

[4] *Lesaffer R.* The Grotian Tradition revisited: Change and Continuity in the History of International Law // The British Yearbook of International Law — 2002. Seventy-third year of issue. — Oxford: At the Clarendon Press, 2003. — P. 103.

дного права (відповідальності, статусу фізичної особи, захисту прав людини, добросовісного виконання зобов'язань, ніхто не може віддати більше прав, ніж має, ніхто не може бути суддею у своїй справі та ін.) свідчить про їхнє більш раннє формування для регулювання міжнародних відносин і лише згодом — про їхнє запозичення внутрішнім правом держав. Відтак багато дослідників вважають, що логічним було б припустити, що й ідея правового регулювання суспільних відносин зародилася раніше — в міжплемінних, міжродових відносинах, а вже потім нароблені в цій сфері принципи регулювання запозичуються до внутрішньогрупових, внутрішньоплемінних чи навіть внутрішньодержавних відносин.

Оскільки саме в попередні історичні періоди в міжнародній практиці держав зароджувалися, проходили своє становлення і набували ефективності відомі сучасному міжнародному праву норми, інститути та галузі, то історія цього права є тією галуззю його загальної теорії, яка допомагає дослідити сутність цього права, а відтак — і дати практичну відповідь на його сучасні виклики та передбачити напрями його розвитку. Опанування знаннями з історичного становлення й розвитку міжнародного права, механізму й закономірностей його виникнення, історичних трансформацій і відповіді на виклики міжнародних відносин дає змогу встановити й засади інших галузей його теорії та відповідних галузей, а також спрогнозувати їхній розвиток, ймовірні проблеми та віднайти шляхи вирішення їх. Тому, на думку професора Лукашука, «вивчення історії міжнародного права (МП) необхідне для з'ясування його природи, визначення перспектив розвитку. Проте ця галузь досліджень й досі лишається слабким місцем міжнародно-правової науки. Суперечки стосуються навіть часу виникнення МП»[1].

Сучасна ліберальна концепція міжнародного права звертає все більшу увагу на чинник часу для встановлення його особливостей та прогнозування розвитку. Оскільки історія міжнародного права, що безпосередньо пов'язана з чинником часу, не має перервності, а володіє тяглістю і континуїтетом, звернення до вивчення такого історичного розвитку цієї правової системи дасть можливість передбачити його особливості в майбутньому. Зокрема врахування часового фактора в підході до міжнародного права сприяє передбачу-

[1] *Лукашук И.И.* Возникновение и становление международного права // Вестник Киев. ун-та. Междунар. отношения и междунар. право. — 1984. — № 18. — С. 25.

ваності останнього, а відтак і забезпеченню реалізації принципу правової визначеності, який є одним із засадничих принципів функціонування сучасних правових систем. «Такі знання дозволяють знайти позиції або рішення, що будуть прийняті в майбутньому, і сприяють суб'єктам міжнародного права в пошуку відповідної міри прогнозованості у реалізації їхньої поведінки, завжди у відповідності до принципу доброї волі»[1].

До чинника часу для врахування особливостей і прогнозування розвитку міжнародного права почали звертатися з XX ст. зокрема і на практичному рівні — в процесі правотворення. Так, у кодифікації стали включати положення про тяглість розвитку міжнародного права як його характерну рису, зокрема у формулюваннях про «сталий розвиток», «інтерес теперішнього і прийдешніх поколінь», «очікуваного інтересу», «очікуваних благ». Відтак, на рівні нормотворення чинник часу став визнаним серед іншого в основі міжнародно-правової практики.

Нині чинник часу проявляється і в концепції еволютивного (динамічного) тлумачення міжнародного права, яке, зокрема, впроваджує Європейський суд з прав людини, підходячи до тлумачення Європейської конвенції як «живого інструмента», до якого слід підходити з погляду сьогодення.

Міжнародне звичаєве право ґрунтується на чиннику часу (як елемента створення звичаєвої норми — тривалості поведінки суб'єктів міжнародного права). Втім неврахування цієї частини міжнародного права позитивістською концепцією також не сприяло зверненню нею уваги на чинник часу, а отже, й історію (попередній розвиток) цього права. Так, найавторитетніша в класичному міжнародному праві його позитивістська концепція (як і школи XX ст. — реалістична, політичного реалізму, прийняття рішень та ін.) підходила до міжнародного права як до статичної системи, не враховуючи чинника часу і розглядаючи його лише як чинне право. Відтак для неї не ваговою була сфера попереднього стану й історичного розвитку цього права. Такий підхід призвів не лише до відкидання історії міжнародного права з дослідження в його теорії, а й до проголошення цими концепціями першості міжнародних відносин і політики (а відтак — часто й сили), які превалюють над правовими факторами[2].

---

[1] *Cancado Trindade A.A.* International Law for Humankind. Towards a New Jus gentium. — Leiden, Boston: Martinus Nijhoff Publishers, 2010. — P. 33.

[2] *Cancado Trindade A.A.* International Law for Humankind. Towards a New Jus gentium. — Ibid. — P. 47 – 49.

Усе це свідчить про брак методології у дослідженні як історії міжнародного права, так і його теорії в цілому.

Цей підручник має на меті заповнити прогалину в дослідженні історії міжнародного права. При цьому студентам запропоновано підхід до вивчення досліджуваного предмета за допомогою історичного, юридичного, порівняльно-правового та інших методів. Матеріал побудовано так, щоб не розглядати історію міжнародного права з точки зору сучасних позицій. Також пропонується завершити розгляд історії міжнародного права аналізом його сучасного етапу, щоб зрозуміти сьогоднішні тенденції й перспективи подальшого розвитку цього права.

Мета цього видання — ознайомити читачів з історією міжнародного права, що включає в себе дослідження закономірностей появи і розвитку норм, принципів та інститутів міжнародного права; виробити уявлення про основні елементи і компоненти та категорії цієї правової системи шляхом вивчення їх історичного розвитку; виробити вміння міжнародно-правового, історичного, порівняльно-правового аналізу та міжнародно-правового прогнозування. На основі історичного аналізу з викладених засад фахівці з міжнародного права зможуть опанувати сутність основних понять і категорій міжнародного права, закономірності його появи та історичного розвитку, а також установити тенденції розвитку міжнародного права в контексті сучасності. Знаючи історичний розвиток міжнародного права, можна здійснювати міжнародно-правовий, порівняльно-правовий аналіз норм, інститутів та принципів цього права, міжнародно-правових актів; виробити навички користування історичними джерелами міжнародного права, а також далі розроблювати теорію історії міжнародного права.

Предметом вивчення історії міжнародного права є виникнення, становлення та розвиток системи міжнародного права.

Об'єкт вивчення цієї науки — основні теоретичні концепції історії міжнародного права, теорії його походження і становлення; зміст і сутність історичного розвитку елементів і компонентів міжнародно-правової системи, історична природа міжнародно-правових явищ, природа і сутність універсального, загального міжнародного права та особливостей становлення й розвитку регіональних міжнародно-правових підсистем; прогнозування розвитку міжнародно-правового регулювання сучасних міжнародних відносин, історія міжнародно-правової діяльності окремих держав та регіонів.

Книги, які можуть вас зацікавити

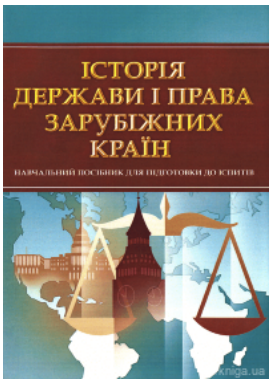

Історія держави і права зарубіжних країн. Навчальний посібник для підготовки до іспитів

Міжнародне приватне право у схемах і визначеннях

Цивільний Кодекс України

Цивільний процесуальний кодекс України

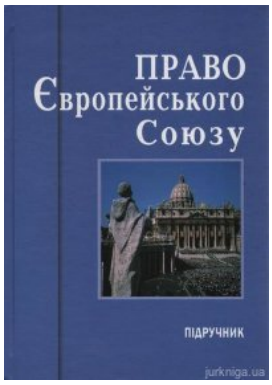

Право Європейського союзу: підручник

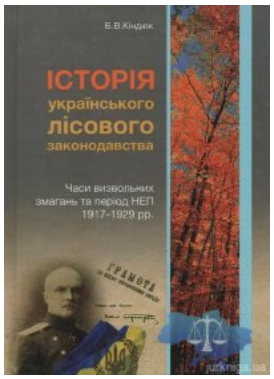

Історія українського лісового законодавства. Часи визвольних змагань та період НЕП 1917-1929 років

Перейти до галузі права
Міжнародне право

ЮРКНИГА
від теорії до практики

Перейти на сайт →